

RADOSLAV ŠTEFANČÍK

Prenikanie témy migrácie do politiky stranických subjektov v Českej republike a na Slovensku

This treatise aims to outline the attitudes of political parties and the public debate between representatives of the political elite in the Czech Republic and Slovakia. The attitudes of political parties and any shift in the perception of this phenomenon may be an indicator of further creation of public policy in the field of migration. In the text can be found the question of whether the reserved position, or even open hostility to migrants, has an impact on program changes Slovak and Czech far-right parties. The text is based on the assumption that, due to a different state of development of migration and migration policies (immigration, asylum and integration), the adjustment of migration in the programming documents of party bodies of both countries vary considerably. For this reason, the issue will not be processed by the method of comparison subjects of both countries, but only content analysis respectively diachronic comparison of the various political parties. The main hypothesis is the finding that the text content of Czech political parties shift in looking at issues related to migration and integration of foreigners. In light of the rapid growth of aliens in its territory, the Czech political parties began to detail on this issue, even in some there is an evident qualitative shift from the initially friendly approach to the current restrictive view on the integration of foreigners. In contrast, in the case of Slovak political parties is still a marginal issue, which is devoted to the minimum respectively no attention.

Key words: political parties; immigration; integration; immigrants; Czech Republic; Slovakia; radical right; party policy.

Úvod

Text je zameraný na analýzu postojov relevantných stranických subjektov a verejnej diskusie predstaviteľov politickej elity v Českej republike a na Slovensku. Postoje politických strán a prípadný posun vo vnímaní tohto fenoménu môžu byť indikátorom ďalšieho vytvárania verejnej politiky v otázkach migrácie. V prípadoch, ak sa politika politických strán odkláňa, resp. odmieta multikulturalizmus, možno predpokladať, že tento postoj sa odrazí aj vo výstupoch verejnej politiky štátnych orgánov. Zvláštna pozornosť sa venovanuje aj krajne pravicovým stranickým subjektom. Negatívny postoj k prisťahovalcom sa v západných demokraciách stal výťahom k popularite, predovšetkým týchto strán. Ako príklad slúžia Slobodní v Rakúsku, Front National vo Francúzsku alebo Ľudovci vo Švajčiarsku. Mená ako Jörg Haider, Pim Fortuyn a po jeho

smrti najmä Geert Wilders, Christoph Blocher, Jean-Marie Le Pain či Giovanni Alemanno sa tradične spájajú s protiprist'ahovaleckou politikou.

V centre pozornosti stojí otázka, či rezervovaný postoj, ba priam otvorený odpor k migrantom, má nejaký vplyv aj na programové zmeny českých a slovenských krajne pravicových strán. Text vychádza z domnienky, že vzhľadom k odlišnému stavu migrácie¹ a rozpracovania migračnej politiky (prist'ahovaleckej, azylovej a integračnej) bude úprava migrácie v programových dokumentoch straníckych subjektov oboch štátov značne rozdielna. Z tohto dôvodu nebude problematika spracovaná metódou komparácie subjektov obidvoch štátov, ale výlučne obsahovou analýzou resp. diachrónnou komparáciou jednotlivých politických strán. Hlavnou hypotézou textu je konštatovanie obsahového posunu českých politických strán v nazeraní na otázky spojené s migráciou a integráciou cudzincov. V súvislosti s rýchlym rastom cudzincov na svojom území sa začali české politické strany podrobnejšie venovať tejto téme, dokonca u niektorých je evidentný kvalitatívny posun od pôvodne ústretového postoja k súčasnému reštriktívnemu pohľadu na integráciu cudzincov. Naopak, v prípade slovenských politických strán ide naďalej o marginálnu tému, ktorej venujú minimálnu, resp. žiadnu pozornosť.

Stav doterajšieho výskumu migrácie je v slovenskom politologickom výskume značne poddimenzovaný. Z českých autorov patriacich do prostredia politologickej obce uvediem najmä Andreu a Pavla Baršových, ktorí sa venujú analýze českej migračnej politiky.² K prvým slovenským politológom, zameraným na výskum medzinárodnej migrácie, patrí Ján Liďák.³ Svojou témou je zaujímavý najmä článok Lubomíra Kopečka z roku 2004.⁴ Autor v texte analyzuje postoje českých politických strán k téme migrácie a integrácie cudzincov z pohľadu roku 2004. Predložený text má ambíciu zapracovať do diskusie momentálny stav a rozšíriť poznanie v teoretickom nazeraní na problém migrácie.

Migrácia vo výskume politických strán

„Strany, ktorým sa vylúčenie alebo obmedzenie prist'ahovalcov v spoločnosti stalo hlavným cieľom politiky, sa stali všadeprítomné v demokraciách západnej Európy na konci 20. storočia.“⁵ Potom, ako sa téma migrácie zvýznamnila aj v diskusii medzi straníckymi subjektmi a následne sa odrazila v rastúcom vplyve pravicových xenofóbnych subjektov, sa dostáva aj do pozornosti predstaviteľov politických vied.⁶ Formácie, ktoré je možné definovať ako radikálne alebo až extrémistické, sa dnes v európskych krajinách s vysokým počtom prist'ahovalcov vymedzujú práve ako strany antiimigračné. Napriek jasnému vymedzeniu voči imigrantom, nemožno tieto subjek-

¹ V Českej republike žilo na prelome februára a marca 2010 už 431 537 cudzincov, na konci roku 2009 na Slovensku žilo 58 322 cudzincov.

² Pozri napr. BARŠOVÁ, A. – BARŠA, P.: *Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Masarykova univerzita v Brně, Brno 2005.

³ Pozri napr. LIĐÁK, J.: Medzinárodná migrácia v Európe v jej historickom kontexte. In: *Almanach. Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky*. Ročník III, číslo 2, 2008, s. 14 – 31.

⁴ Pozri KOPEČEK, L.: Imigrace jako politické téma v ČR: analýza postojů významných politických stran. In: *Středoevropské politické studie*, 2 – / VI / jar – leto 2004, s. 1 – 18.

⁵ GIBSON, R. K.: *The Growth of Anti-Immigrant Parties in Western Europe*. Edwin Mellen Press, Lewiston 2002, s. 1.

⁶ Pozri STRMISKA, M.: Protipřistěhovačské xenofobní strany v evropském kontextu. In: *Středoevropské politické studie*, č. 3, ročník 3, leto 2001.

ty považovať za úplne monotematické. Odpor k prisťahovalcom je spravidla len doplňujúcim, aj keď v niektorých prípadoch dosť relevantným, bodom k ostatným témam ako napr. nacionalizmus, boj proti liberalizmu, rezervovaný postoj k európskej integrácii alebo k vojenským alianciám. Na druhej strane, prívlastok antiimigračný nepredstavuje zároveň kategórie radikálny alebo extrémistický. To znamená, že niektoré strany z demokratického stredú utilitaristicky preberajú rezervovaný postoj k prisťahovalectvu do svojich programov. Motívom môže byť uvedenie si popularity tejto témy vo verejnosti, v snahe rozšíriť svoj voličský elektorát aj na radikálnejšie naladených voličov. Môže sa za ním skrývať i pozitívny úmysel, pokiaľ prebratím témy eliminujú vplyv subjektov krajnej pravice na tvorbu domácej politiky a vhodnými prostriedkami pristúpia k riešeniu vzniknutých problémov. S provokatívnou hypotézou, že antiimigračný znamená zároveň extrémistický, prišiel Steffen Kailitz.⁸ Tento nemecký autor kladie antiprisťahovalecký postoj na jednu úroveň s extrémizmom, nakoľko rezervovaný postoj voči migrantom odporuje demokratickému princípu ľudskej rovnosti. Nerozlišuje pritom medzi tým, či strana požaduje odstránenie demokratického poriadku alebo nie. Vôľa zamedziť prisťahovalectvu a vystáňovať všetkých cudzincov do krajiny pôvodu odporuje zásadám ústavného poriadku. Ako extrémistické definuje tie strany, ktoré z rasistických alebo nacionalistických dôvodov pomýšľajú „obmedziť práva alebo vystáňovať z krajiny určitú časť obyvateľstva – predovšetkým cudzincov“. Pre všetkých pravicových extrémistov, rasistov a nacionalistov je podľa Kailitza typická snaha o vytvorenie etnicky homogénnej spoločnosti. V tejto súvislosti je treba zdôrazniť, že názory na prisťahovalcov môžu mať rôznu intenzitu. Taktiež odlišne môžu strany nazerať na rôzne typy migrantov. Vystáňovať kriminálnikov z radov nelegálnych prisťahovalcov mimo hraníc krajiny patrí k akceptovaným a demokracii sa nepriečiacim spôsobom ako eliminovať sprievodné problémy migrácie, spojené s bezpečnosťou vlastných občanov. Na jednej strane ide o pomerne citlivú záležitosť, nakoľko prisťahovalcom môže po vyhostení do krajiny pôvodu hroziť prenasledovanie, dokonca až ohrozenie života, ale na strane druhej v hostiteľskej krajine je zodpovedný za vlastné správanie. Hrozba vyhostenia tak môže slúžiť ako vhodná prevencia pred nelegálnym konaním.

V politologickom výskume sa dlho venovala pozornosť migrácii a jej odraze v politike straníckych formácií, najmä v prostredí krajín západnej Európy.⁹ Začiatok tohto obdobia sa datuje predovšetkým do deväťdesiatych rokov 20. storočia, keď strany s protiprisťahovaleckou tematikou uspeli vo voľbách do národných parlamentov, či dokonca pri tvorbe vládnych kabinetov. To ale neznamená, že otázka prisťahovalcov je úplne novou témou politického diskurzu v strednej Európe. Miroslav Mareš nachádza určité počiatky pravicového extrémizmu založeného práve na antipatii voči cudzincom v Československu už na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov. Mal byť dôsledkom odporu domácich obyvateľov voči pracovníkom a študentom zo sriatelenných socialistických krajín (z Vietnamu, arabských krajín, Afriky a Kuby).¹⁰ Nositeľmi xenofóbných postojov, vyjadrených či už verbálne vo forme rasistických piesní alebo dokonca

⁷ Demokratický stred je definovaný ako priestor medzi krajnou pravou a krajnou ľavicou.

⁸ KAILITZ, S.: Das ideologische Profil rechter (und linker) *Flügelparteien* in den westeuropäischen Demokratien – Eine Auseinandersetzung mit den Thesen *Herbert* Kitschels. In: BACKES, U.; Jesse, E. (ed.): *Gefährdungen der Freiheit. Extremistische Ideologien im Vergleich*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 2006, s. 283 – 320, tu s. 306 – 307.

⁹ Pozri MAREŠ, M.: Pristěhovalectví a krajní pravice v ČR. In: *Středoevropské politické studie*, číslo 3, ročník III, leto 2001.

¹⁰ Pozri tamtiež.

pouličnými stretmi s prístahovaleckými komunitami, boli hlavne skinheadské skupiny. Spočiatku išlo o formácie, na ktoré mali veľký vplyv nemecké krajne pravicové hnutia. Inšpiráciu nachádzali aj v anglických a amerických zoskupeniach. Hoci v prípade skinheadských formácií nejde o politické strany, ich piesňové texty,¹¹ v ktorých o. i. vystupujú aj proti prístahovalcom a niektorým etnickým menšinám (spravidla proti Rómom), mali vplyv na aktivizáciu iných ultrapravicových hnutí.¹²

Antiimigračné strany?

Ako identifikovať antiimigračné politické subjekty? Existujú vôbec strany, ktoré možno definovať výlučne ako antiimigračné bez toho, aby niesli prívlastok extrémistické? Oblíbeným modelom ako určiť zaradenie politickej strany do ideologickej rodiny, je koncept Klausa von Beymeho, ktorý ideologickú príslušnosť strany rozlišuje podľa troch nasledovných kritérií:

- genéza strany v prostredí sociálnych konfliktov;
- členstvo v niektorej transnacionálnej federácii politických strán;
- stranícka politika (party policy).¹³

Klaus von Beyme rozlišuje deväť typov straníckych rodín: liberálne strany, konzervatívne strany, agrárne strany, regionálne strany, kresťansko-demokratické strany, sociálno-demokratické strany, komunisti, pravicové extrémistické strany a strany zelených.¹⁴ S podobnou schémou ako u Klausa von Beymeho sa pri typologizácii straníckych rodín v postkomunistických štátoch stretne aj Paula G. Lewisa, ktorý rozlišuje sedem skupín politických strán: nasledovníkov bývalých komunistických strán, sociálno-demokratické strany, skupinu liberálnych a na trh orientovaných konzervatívnych strán, etnické zoskupenia, agrárne strany, kresťansko-demokratické resp. tradičné konzervatívne strany a napokon nacionalistické strany.¹⁵ Hoci Lewis nerozlišuje krajne pravicové extrémistické subjekty, o ich aktívnej činnosti na českej politickej scéne, aj keď mimoparlamentnej, niet pochyb. Ani jeden z autorov nerozlišuje samostatnú kategóriu antiimigračných straníckych formácií, či už v prostredí západnej Európy alebo nových demokracií v strednej a východnej Európe. Problém s postkomunistickými straníckymi systémami spočíva v tom, že nie vždy sa dajú všetky strany zaradiť do uvedených kategórií. Väčšinou však nejde o relevantné strany. Vzhľadom na vysokú mieru volatility a slabú mieru inštitucionalizácie straníckych systémov možno predpokladať, že objavením novej témy budú zohrávať dôležitejšiu úlohu. Alebo sa na scéne objavia nové subjekty, síce bez jasného ideového zaradenia, ale s podporou verejnosti.

Na teritóriu postkomunistických systémov by profilu antimigračných strán čiastočne zodpo-

¹¹ K rozboru piesňových textov českej ultrapravice pozri napr. RATAJ, J.: Je pořád hezká, ta naše písnička česká? Ze skinheadské politické voničky. In: *Britské listy*, 2001. On: <http://www.blisty.cz/files/isarc/-0104/20010427h.html> (12. 3. 2009).

¹² Pozri RATAJ, J.: Český nacionalismus a identita v konceptu současných krajně pravicových hnutí v České Republice. In: PLECITÝ, V. – DANICS, S. – PORADA, V. (ed.): *Extremismus. Jeho kořeny, projevy a východiska řešení*. Policejní akademie České republiky, Praha 2001, s. 165 – 195, tu s. 169.

¹³ BEYME, K. von: *Parteien im Wandel. Von den Volksparteien zu den professionalisierten Wählerparteien*. Westdeutscher Verlag, Wiesbaden 2000, s. 75.

¹⁴ Pozri tamtiež, s. 79 – 88.

¹⁵ Pozri LEWIS, P. G.: *Political Parties in Post-Communist Eastern Europe*. Routledge, Londýn, New York 2000, s. 56.

vedala skupina extrémistických a nacionalistických strán. Podľa Michaela Holländera sa okrem partikularizmu, antisemitizmu, antikomunizmu a protizápadnou rétorikou vyznačujú aj xenofóbiou. V prípade strán strednej a východnej Európy pod xenofóbiou nerozumie ani tak nepriateľstvo voči cudzincom, ako skôr voči rómskemu etniku.¹⁶ V krajinách strednej Európy aj voči svojim susedom, ak je tento vzťah založený na historických krivdách. Lenže podporovať reštrikčnú príst'ahovaleckú politiku alebo nesúhlasit' s modelom multikulturalizmu, neznamená zároveň byt' xenofóbny. S protiprist'ahovaleckou rétorikou prichádzajú strany s rôznym ideovo-programovým nastavením, s rôznymi tradíciami, takže ich nemožno zaradiť výlučne len do jednej stranícko-ideovej rodiny.¹⁷ Prevažná väčšina týchto strán prináleží práve do rodiny krajne pravicových subjektov alebo do rodiny kresťansko-konzervatívnych strán. Rozdiely medzi oboma rodinami spočívajú najmä v intenzite, s akou túto tému prenášajú do politickej diskusie, ale aj výrazovými prostriedkami, ktoré pri artikulácii svojich tém používajú.

Na definovaní krajnej pravice je použitie všetkých troch von Beymeho kritérií problematické. V podmienkach postkomunistických straníckych systémov je prakticky vylúčené použitie prvého kritéria: zaradenie strany podľa genézy v prostredí politických a socioekonomických konfliktov. Von Beyme v svojej typológii vychádzal z konceptu štiepných línií Seymoura Martina Lipseta a Steina Rokkana.¹⁸ Ich koncepcia vychádza z predpokladu rozčlenenia spoločnosti do rôznorodých sociálnych skupín (napr. robotníci, zamestnávateľia, poľnohospodári, katolíci, evanjelici). Pre vznik štiepnej línie (cleavage) je nevyhnutné vedomie kolektívnej identity vo vnútri sociálnej skupiny. Na základe rozličných záujmov a cieľov jednotlivých sociálnych skupín sa medzi nimi môže vyvinúť antagonistický vzťah, ktorý môže vyústiť do latentných alebo manifestovaných konfliktov. V prípade, ak majú jednotlivé skupiny zastúpenie v politike, prenášajú sa ich vzájomné rozpory aj na politickú úroveň. Lipset a Rokkan rozlišujú štyri socioekonomické štiepne línie: práca vs. kapitál, štát vs. cirkev, mesto vs. vidiek a centrum vs. periféria. Štiepne línie sa vytvorili v procese dlhodobého prirodzeného vývoja spoločnosti. Použitie tohto modelu sa preto hodí na vysvetlenie vzniku a genézy straníckych systémov bez takého zásahu, akým bolo nastolenie komunistických diktatúr v strednej a východnej Európe. Navyše, v spoločnostiach so stabilným voličským správaním, ktoré bolo charakteristické skôr pre obdobie pred druhou svetovou vojnou než na konci storočia. Napriek tejto skutočnosti je koncept konfliktných línií, hoci v modifikovanej podobe, používaný aj na vysvetľovanie formovania straníckych systémov v postkomunistických krajinách. Hlavným atribútom klasických štiepných línií v prvej polovici 20. storočia bola stabilná väzba sociálnych skupín na politickú stranu. Nové línie v transformujúcich sa krajinách sa na rozdiel od tradičných vyznačovali vysokou mierou nestability. Neboli výsledkom heterogénnej sociálnej štruktúry, ale vznikali prevažne pod vplyvom názorových rozporov medzi politickými aktérmi, s ktorými sa následne identifikovali elektoráty jednotlivých politických strán.¹⁹ V Českej republike aj na Slovensku sa počas dvadsiatich rokov od systémovej zmeny nevytvoril zásadný konflikt, ktorý by výrazne rozdeľoval spoločnosť, podľa tém

¹⁶ Pozri HOLLÄNDER, M.: *Konfliktlinien und Konfiguration der Parteiensysteme in Ostmitteleuropa 1988 – 2002*. Books on Demand, Norderstedt 2003, s. 56.

¹⁷ Pozri STRMISKA: *Protipřistěhovalecké xenofóbní strany*.

¹⁸ Pozri LIPSET, S. M. – ROKKAN, S.: *Party Systems and Voter Alignments: An Introduction*. In: LIPSET, S. M. – ROKKAN, S. (ed.): *Party Systems and Voter Alignments. Cross-National Perspectives*. New York, 1967, s. 1 – 64.

¹⁹ Pozri KOPEČEK, L.: *Demokracie, dikatury a politické stranictví na Slovensku*. Centrum pro studium demokracie, Brno 2006, s. 212.

patriaciach do ideologického portfólia krajne pravicových subjektov. Použitie konceptu konfliktných línií je na definovanie krajnej pravice problematické aj preto, že jej úspech vo voľbách je niekedy spájaný s fenoménom protestných hlasov. Napriek tomu nemožno vylúčiť ani vytvorenie novej konfliktnej línie, v ktorej by na jednej strane stáli zástancovia protiimigračnej politiky a na strane druhej jej odporcovia. Jeho obsahom nie je len názor na cudzincov, ale aj pohľad na zodpovednosť spoločnosti voči chudobným krajinám tretieho sveta i voči politickým, kultúrnym a ekonomickým utečencom. Živnú pôdu pre vznik by našla najmä v krajinách s vysokým počtom prisťahovalcov z iného kultúrneho resp. civilizačného prostredia, než je domáce obyvateľstvo. Vytvorenie novej konfliktnej línie nemožno vylúčiť, ale v Českej republike a Slovensku zatiaľ na jej vznik nie sú vytvorené vhodné podmienky. Počet prisťahovalcov je nízky (platí to najmä o Slovensku) a vzhľadom na nevýrazný počet moslimov, sociálno-kultúrne zloženie väčšiny cudzincov neodporuje kultúrnym tradíciám domáceho obyvateľstva do takej miery, aby vyústil do otvorených konfliktov.

Druhým von Beymeho kritériom je príslušnosť stranického subjektu k organizácii združujúcej strany z rôznych štátov. Môže ísť buď o politické strany zoskupené vo frakcii Európskeho parlamentu alebo o transnacionálnu stranícku federáciu. Problémom tohto kritéria je skutočnosť, že jedna organizácia môže združovať stranícke formácie s rôznymi ideovými koncepciami. Príkladom je Európska ľudová strana (EPP), ktorá ešte pred voľbami 2009 združovala tak kresťansko-demokratické ako aj konzervatívne strany. Naopak, výhodou je jasné prepojenie medzi subjektmi pochádzajúcimi z rôznych štátov. (??) Závažný problém sa vynára vo formáciách radikálnych a extrémistických subjektov. Táto časť politického spektra je značne roztrieštená, strany sú organizované v rôznych transnacionálnych federáciách, väčšina z nich nemá zastúpenie v Európskom parlamente. Ideová nejednotnosť platí aj v prípade ostatných strán s protiprisťahovaleckými náladami.

Napokon až tretie kritérium, t. j. obsahová stranícka politika (party policy), je považované za kritérium s najvyššou mierou relevantnosti. Práve toto meradlo môže určiť, či protiprisťahovalecké strany patria k pravicovým extrémistom alebo ku konformným stranám, alebo či ide o strany protestného charakteru. Pri výskume krajnej pravice je v tomto bode problematická jej programová rozmanitosť a odlišný postoj k existujúcemu politickému systému. Napr. Stöss navrhuje diferencovať medzi: 1. umiernenými nacionalistami a nepriateľmi cudzincov, voči systému skôr konformnými; 2. nacionalistami a neorasistami, voči systému skôr kritickými; 3. (neo)fašistami a (neo)rasistami, voči existujúcemu systému spravidla nepriateľskými.²⁰ Cas Mudde rozlišuje medzi dôsledne antidemokratickou extrémnou pravicou a nominálne demokratickou, ale populistickou radikálnou pravicou.²¹ Podľa Muddeho, extrémizmus bol pre demokraciu nebezpečenstvom na začiatku 20. storočia, v súčasnom období predstavuje ohrozenie liberálnej demokracie práve pravicový radikalizmus.²² So striktným odlišovaním extrémizmu od radikalizmu sa pravidelne stretávame vo výskume extrémizmu resp. radikalizmu. Hoci v tejto práci nezmá významnú úlohu, dôležité je poukázať na Muddeho diferenciáciu medzi neoliberalným populizmom a radikálnym pravicovým populizmom. Obe skupiny strán v štátoch západnej Európy majú totiž spoločný rezervovaný, kritický a v niektorých prípadoch aj nepriateľský postoj

²⁰ Pozri STÖSS, R.: „Extremistische Parteien“ – Worin besteht der Erkenntnisgewinn? Essay. In: *Aus Politik und Zeitgeschichte*. Číslo 4, 2008.

²¹ Pozri MUDDE, C.: *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge University Press, Cambridge 2007, s. 11.

²² Pozri MUDDE, C.: Radikale Parteien in Europa. In: *Aus Politik und Zeitgeschichte*. Číslo 4, 2008.

k cudzincom. Zatiaľ čo v prípade neoliberálnych populistov je nepriateľstvo voči cudzincom len vedľajší aspekt ich politiky, ideológia radikálnych pravicových populistov je postavená na kombinácii nativizmu (spojenie nacionalizmu a nepriateľstva voči cudzincom), autoritarianizmu a populizmu.²³

Aj v hodnotení českej krajnej pravice sa v nasledujúcej časti poukazuje na jej vnútornú rozmanitosť. Hodnotenie Slovenska je zložitejšie kvôli nevýrazným aktivitám krajnej pravice a absencii témy imigrácie v jej politike. Otázny je aj výber krajne pravicových subjektov. Za krajnú pravicu, niekedy dokonca až za ultrapravicu či extrémistov, je v slovenských podmienkach označovaná aj Slovenská národná strana. S takýmto označením sa stretne väčšinou v médiách, ale niekedy aj u zahraničných politológov. V mojom prípade sa zrieknem niekedy až príliš zjednodušeného žurnalistického slovníka, ale aj svojskej interpretácie politických bádateľov. Hoci rétorika národnárov vykazuje znaky xenofóbie a rasizmu, svoj vplyv na politiku vlády Roberta Fica alebo v minulosti Vladimíra Mečiara zatiaľ nevyužila na realizáciu krokov, ktoré by viedli k potláčaniu základných ľudských práv a slobôd určitých skupín obyvateľstva. Otázne je i zaradenie k pravici, pretože ako vládny spojenec Smeru-SD podporila prevažnú väčšinu návrhov sociálno-demokratického kabinetu Roberta Fica. Navyše, nacionálny populizmus je v súčasnosti na Slovensku v menšej či väčšej miere ad hoc súčasťou politickej komunikácie aj iných straníckych formácií, vrátane sociálnych demokratov a na jar 2009 neobišiel ani predvolebnú kampaň prezidenta Ivana Gašparoviča.

Napriek vyššie uvedenému kritickému pohľadu na stranícku politiku (party policy), je práve toto kritérium vhodné na kategorizáciu politických strán podľa ideologických rodín. V hodnotení postojov straníckych subjektov k prisťahovalcom formou obsahovej analýzy je vhodné oprieť sa najmä o predvolebné programy politických strán z roku 2006 a 2010, ale aj rôzne programové dokumenty, publikované rozhovory a verejné vyhlásenia prevažne na webových portáloch. V nasledujúcom texte nie je zahrnuté celé obdobie formovania demokratických straníckych systémov v oboch krajinách, nakoľko ešte v deväťdesiatych rokoch sa návrhy na úpravu problematiky migrácie v straníckych dokumentoch vyskytovali len sporadicky. V predvolebnej tematike sa otázky spojené s migráciou postupne objavujú v súvislosti s nárastom počtu migrantov a participáciou na spoločnej európskej politike.

Migrácia v programoch českých politických strán

Najústretivejší postoj k otázkam migrácie vo svojom predvolebnom programe pred voľbami do Poslaneckej snemovne v roku 2006 ponúkla dnes už mimoparlamentná Strana zelených. V súlade s postojmi iných európskych zelených strán sa aj českí Zelení postavili k migrácii pozitívne. V programe nielen deklarovali ochotu vykonávať aktívnu migračnú politiku, ale priniesli aj konkrétne stanoviská k jednotlivým aspektom.²⁴ O i. riadenou migráciou a začlenením migrantov do spoločnosti navrhli riešiť udržanie dôchodkového a sociálneho systému. V oblasti integrácie cudzincov odmietli reštriktívnu integračnú politiku štátu, ktorá na jednej strane síce vedie k poklesu legálnej migrácii, ale na strane druhej k nárastu počtu nelegálnych prisťahovalcov. Strana

²³ Pozri tamtiež.

²⁴ Pozri Strana zelených: Volebný program. Kvalita života. 2008. On: <http://www.zeleni.cz/getfile.php?id=86-&cid=247> (4. 5. 2007), s. 58.

zelených zároveň upriamila pozornosť na vlastné projekty v oblasti zmierňovania negatívnych nálad českej verejnosti voči cudzincom. Navrhla uskutočniť konkrétne kroky v oblasti práce a bývania. V týchto dvoch oblastiach vidí najväčšie problémy, ktoré zhoršujú kvalitu života cudzincov v Českej republike. Jej ústretová politika sa o. i. prejavila aj v odsúdení politiky štátnych orgánov voči Le Kim Thanha, občanovi Vietnamu, vo februári 2009.²⁵ Le Kim Thanh legálne pricestoval do Českej republiky, ale vinou sprostredkovateľskej agentúry pracoval nevedomky dva týždne bez pracovného povolenia. Cudzinecká polícia na tento prípad reagovala zámerom vyhostiť Thanha z krajiny. Po prípadnom vyhostení by mu však doma hrozilo prenasledovanie zo strany štátnych orgánov. Strana zelených ústami ministra Michaela Kocába vyzvala k ústretovosti pri riešení problémov prisťahovalcov, ktorí v súvislosti s finančnou krízou prídu o prácu. V auguste 2009 pozitívny postup k imigrácii podporila Džamila Stehlíková, bývalá ministerka pre ľudské práva za Stranu zelených v druhej Topolánkovej vláde, politička kazašského pôvodu, žijúca v Českej republike od roku 1988. Štát by podľa Stehlíkovej nemal vytvárať kritériá podľa toho, z ktorej krajiny prichádzajú a podľa toho k prisťahovalcom pristupovať pozitívne a naopak, ale mal by vytvárať vhodné podmienky (výučba českého jazyka, českých reálií a osvojovanie si právneho poriadku) na ich integráciu.²⁶ Predstaviiteľka Strany zelených svojim postojom reagovala na údajný výrok Jiřího Paroubka: šéf sociálnych demokratov mal odmietnuť myšlienku zamestnávania pracovníkov z iných kultúr a podporiť najmä ekonomických imigrantov z krajín východnej a juhovýchodnej Európy. Svoju argumentáciu mal podporiť rýchlejšou integráciou Európanov do českej spoločnosti. Bývalý premiér mal svoj výrok predniesť na predvolebnej návšteve úradu práce v Kutnej Hore počas diskusie o metódach tchajwanskej firmy, ktorá voľné pozície obsadzuje pracovníkmi z Vietnamu a Mongolska. Hoci predstaviteľ sociálnych demokratov poprel jeho autorstvo, vyvolal značnú mediálnu pozornosť a vniesol tému migrácie do predvolebnej kampane 2009. Pozitívny prístup k prisťahovalcom Strana zelených prezentovala aj vo voľbách do Európskeho parlamentu 2009, keď ako jediná parlamentná strana nominovala na kandidátnu listinu aj dvoch cudzincov – Francúza a Taliana.

Ostatné politické strany so zastúpením v Poslaneckej snemovni vo volebnej perióde 2006 – 2010 problematiku migrácie v predvolebných programoch z roku 2006 nerefletovali v dostatočnej miere. Pravicové strany sa k nej postavili viac negatívne ako pozitívne. Občiansko-demokratická strana sa o migrantoch zmienila len v časti venovanej bezpečnostným otázkam. Rýchlejšim riešením azylovej politiky plánovala „zabrániť zneužívaniu pobytu imigrantov na páchanie trestnej činnosti a k nelegálnemu zamestnávaniu cudzincov“.²⁷ Rezervovaný prístup k prisťahovalcom dokazovali aj niektoré vyjadrenia publikované mimo volebného programu. Počas verejnej diskusie v máji 2006 vtedajší predseda ODS Mirek Topolánek hovoril o zámere občianskych demokratov vytesniť cudzincov z krajiny vytvorením takých podmienok pre českých nezamestnaných, ktoré by ich motivovali k hľadaniu pracovného miesta a nevyužívaniu sociálnych dávok. Ďalšie opatrenie malo byť sprísnenie postihov za zamestnávanie ilegálnych

²⁵ Pozri Strana zelených: Kauza Le Kim Thanh: zastavte deportaci. 2009. On: <http://www.zeleni.cz/12222/-clanek/kauza-le-kim-thanh-zastavte-deportaci/> (14. 2. 2009).

²⁶ Pozri DRCHAL, V. – BEDNÁŘ, V.: Paroubek pobouřil Vietnamce žijící v Česku. In: *Zpravodajský server Lidových novin* 2009. On: http://www.lidovky.cz/paroubek-pobouril-vietnamce-zijici-v-cesku-fkk-/ln_noviny.asp?c=A090815_000005_ln_noviny_sko&klic=232896&mes=090815_0 (18. 8. 2009).

²⁷ Pozri Občiansko-demokratická strana: Společně pro lepší život. Volební program 2006. On: http://www.ods.cz/volby/weby/2006/download/docs/volebni_program_ODS.pdf (14. 5. 2007), s. 40.

prist'ahovalcov.²⁸ V čase finančnej krízy v auguste 2009 sa vyslovil za ochranu domácich pracovníkov pred stratou zamestnania, čím prakticky podporil prepúšťanie cudzincov. O niečo konkrétnejšie ako občianski demokrati sa v predvolebnom programe otázkam migrácie venovala KDU-ČSL. Podobne ako jej pravicový koaličný partner sa o nej vyjadruje skôr negatívne.²⁹ V otázke postoja k cudzincom zohráva dôležitú úlohu ich vzťah ku kultúre autochtónnej spoločnosti. Pre kresťanských demokratov sú totiž vítaní len cudzinci, ktorí „*dodržujú kultúrne a spoločenské pravidlá*“ českej spoločnosti. Zároveň mala v pláne presadzovať „*prísne, kultúrne, transparentné a zásadne nekorupčné povoľovanie pobytov*.“ V otázke integrácie cudzincov vyjadrila predstavenie podieľať sa aktívne na integrácii „*pracujúcich a dane platiacich cudzincov*“. KDU-ČSL sa negatívne vyjadrila k cudzineckej polícii, ktorú kvôli vysokému stupňu korupcie vníma ako jeden z najslabších článkov českej polície. Do pozornosti vystúpila jej iniciatíva v júli 2009, keď sa postavila proti vybudovaniu ďalšej mešity v Brne. Svoju argumentáciu oprela o nesúlad kresťanských hodnôt s pravidlami Koránu a zásahy do architektonického vzhľadu moravskej metropoly. Argument o architektonickom vzhľade používajú kresťanskí demokrati aj v západnej Európe. Preto sú zakázané mešity s minaretmi, lebo menia podobu mesta a svojim vzhľadom konkurujú vežiam na kresťanských kostoloch. Iniciatíve kresťanských demokratov nemožno uprieť jej načasovanie do obdobia pred začiatkom oficiálnej predvolebnej kampane. V krátkom časovom rozpätí sa následne objavila informácia o vyššie uvedenom údajnom výroku Jiřího Paroubka na adresu pracovných migrantov z iných kultúr.

Problematica migrácie sa vo volebnom programe ČSSD pre parlamentné voľby 2006 nenachádzala v jednej kompletnej kapitole, ale bola súčasťou viacerých obsahových častí volebného programu ako bezpečnostné zložky, otázka zamestnanosti či poskytovanie vzdelania. Sociálni demokrati vyjadrili ochotu bojovať proti nelegálnej migrácii a nelegálnemu zamestnávaniu cudzincov zvýšením efektivity činnosti kontrolných orgánov.³⁰ K legálnemu zamestnávaniu cudzincov by sa postavili pozitívne v prípade, ak by česká spoločnosť nedokázala vyprodukovať dostatok vysokokvalifikovanej pracovnej sily. Ďalšie zamestnávanie cudzincov pripúšťajú po zvážení aktuálnych podmienok na pracovnom trhu, hoci sa zároveň vyjadrujú aj za zjednodušenie udeľovania pracovných povolení a pokračovanie projektu zamestnávania vysokokvalifikovaných pracovníkov zo zahraničia.³¹ V otázkach integrácie cudzincov vyjadrili podporu integrácii rodinných príslušníkov už usadených cudzincov a „*vytvorenie nevyhnutných podmienok pre ich ekonomickú samostatnosť a ochranu pred diskrimináciou*.“ Rovnako podporili rovnocenné zaobchádzanie s cudzincami v procese vzdelávania a v systéme zdravotného poistenia. Podporu vyjadrili aj mimovládny organizáciám, ktoré sa venujú otázkam integrácie cudzincov do českej spoločnosti.

Spomedzi parlamentných strán volebnej periódy 2006 – 2010 venovala medzinárodnej migrácii najmenej priestoru Komunistická strana Čiech a Moravy. Komunisti odkazovali na migrantov v časti venovanej demokracii, právnemu štátu a verejnej správy, kde sa zaviazali odstrániť

²⁸ Pozri ZVERŽINA, M.: Nelegálni přistěhovačci ven, makat budou Češi. 2006 In: *Lidové noviny*. On: <http://www.topolaneck.cz/nelegalni-pisthovalci-ven-makat-budou-ei.html> (12. 9. 2007).

²⁹ Pozri KDU-ČSL: Volební program. Volby 2006. On: http://www.kdu-csl.cz/video/Media_15075_-2006_2_27_13_35_22.pdf (14. 5. 2007), s. 75.

³⁰ Pozri ČSSD: Jistoty a prosperita. Volební program ČSSD 2006. On: <http://www.volbycr.cz/download/Volebni-program-velky.pdf> (12. 5. 2007), s. 69.

³¹ Pozri tamtiež, s. 14 – 15.

„všetky formy diskriminácie menšín a jednotlivcov, vrátane migrantov“.³² Rovnako v kapitole venovanej deťom a mládeži vyjadrili podporu „multikultúrnej školskej a mimoškolskej výchovy a vzdelávaniu a pestovaniu schopnosti vzájomného spolužitia rôznych etnik.“ Vlažný postoj, takmer až nezujem českých komunistov k úprave tejto otázky v predvolebnom dokumente bol paradoxný, pretože v západnej Európe patria komunistické politické strany k tradičným obhajcom práv prisťahovalcov. Určité vysvetlenie možno nájsť vo voličskom elektoráte. Za predpokladu, že komunistov volia predovšetkým pracujúci, môžu títo nazerať na prisťahovalcov ako relevantnú konkurenciu na pracovnom trhu. Postoj českých komunistov k cudzincom sa dal vyvodit' z čiastkových dokumentov alebo z rozhovorov s členmi strany. Z interview s poslancom KSČM Václavom Exnerom vyplýva záujem strany riešiť otázky prisťahovalcov. Štát by mal nazerať na cudzincov rovnako ako na príslušníkov autochtónnej spoločnosti a pri riešení prípadných problémov zachovávať princíp rovnakého prístupu. Bezpečnostné riziko u nezamestnaných cudzincov je podľa komunistického poslanca rovnaké ako u domáceho obyvateľstva. Riešiť otázky sociálnej núdze cudzincov podporou návratu domov je „minimum“, čo môže štát pre cudzincov urobiť.³³

Posun v konceptoch migračnej politiky politických strán bol zaznamenaný v programových dokumentoch k voľbám do Poslaneckej snemovne 2010. V predvolebných programoch v roku 2006 sa otázka prisťahovalectva nachádzala prevažne v difúznej podobe, o štyri roky neskôr najväčšie stranické formácie uviedli postoje k prisťahovalectvu aj samostatne na vyhradených miestach v texte. Občianski demokrati vo svojom dlhodobom programovom dokumente s názvom *Vize 2020*³⁴ z februára 2010 predstavili postoje k migrácii a migračnej politike na viacerých miestach, ale téma migrácie tvorila aj samostatnú podkapitolu. V dokumente akceptovali skutočnosť, že migrácia je súčasným globálnym javom, ktorý nemožno odstrániť, ale možno ho usmerňovať a riadiť. ODS imigráciu absolútne neodmietla, ale zásadne vystúpila proti nelegálnej imigrácii. Pripustila riadenú legálnu imigráciu „...podporujeme príchod slušných imigrantov, ktorí hľadajú v Českej republike obživu a zároveň ctia tunajšie zákony...“, avšak zároveň predstavila možnosti ako eliminovať ekonomických aj humanitárnych migrantov. V oboch prípadoch videla ODS riešenie problémov ešte v zdrojových štátoch. Eliminovať zahraničnú migráciu, hoci nie úplne jej zabrániť, je možné preventívnymi krokmi. Návod na obmedzenie pracovnej migrácie hľadala v možnostiach spolupráce a podpore hospodárstiev krajín pôvodu. V prípade migrácie spôsobenej prírodnými katastrofami by mala česká vláda skôr a adresnejšie reagovať poskytnutím pomoci postihnutým krajinám. ODS sa negatívne postavila k myšlienke jednotnej imigračnej politiky členských štátov Európskej únie. Svoje zdôvodnenie stavia na záujmoch národného štátu: „Uplatňovanie imigračnej politiky je výsostným právom jednotlivých národných vlád a snahy o jej unifikáciu sú útokom na suverenitu štátu.“ Na rozdiel od predvolebného programu 2006 občianski demokrati vo svojej vízii na ďalších 10 rokov uviedli základné piliere modelu integrácie cudzincov. Jednoznačne odmietli multikulturalizmus: „Multikulturalizmus považujeme za mŕtvu koncepciu“ a vyjadrili požiadavku rešpektovania demokratických a kultúrnych hodnôt

³² Pozri KSČM: Volební program KSČM na období 2006-2010. On: <http://www.kscm.cz/-index.asp?ma-nagepreview=ok&thema=3306&category=&language=1&item=28394> (12.5.2007), s. 2.

³³ Pozri Chrudimský, P.: Protikrizová opatření vlády neodpovídají vážnosti situace. Rozhovor s poslancem Václavom Exnerom. In: Haló noviny. 2007. On: <http://www.kscm.cz/article.asp?thema=3855&-item=41831&category=> (11. 2. 2009).

³⁴ Občiansko-demokratická strana: *Vize 2020*. On: <http://www.vize2020.cz/docs/vize2020final.pdf> (16.3.2010).

európskej spoločnosti zo strany prisťahovalcov. Hrozbu narušiť identitu európskej civilizácie a zároveň vznik predpokladov na konfliktu medzi princípmi slobody a bezpečnostnými požiadavkami videli práve vo voľnom pohybe osôb, predovšetkým z islamských a afrických štátov.

Podobne ako ODS, aj sociálni demokrati predstavili svoje pohľady na migráciu a migračnú politiku v samostatnej časti, resp. v častiach svojho dlhodobého programového dokumentu ČSSD – *Otvorenosť novým výzvam, vernosť tradícii*.³⁵ Vznik tohto dokumentu je datovaný ešte do roku 2003 a hoci sa pohľady sociálnych demokratov už v súčasnosti v mnohom odlišujú, naďalej je jeho obsah ponúkaný verejnosti prostredníctvom webového portálu strany. Porovnanie dlhobehkej koncepcie politiky českých sociálnych demokratov s aktuálnym predvolebným programom odhaľuje postupnú modifikáciu postoja k integračnej politike. V dlhodobom programovom dokumente tvorí migrácia a migračná politika samostatnú podkapitolu. Osobitná podkapitola je venovaná súžitiu príslušníkov rozličných kultúr. Predstavitelia ČSSD vyjadrili presvedčenie, že medzinárodná migrácia je fenoménom dnešnej doby, nie je možné ju zastaviť, len regulovať. V dôsledku globalizácie očakávajú ďalší rast počtu cudzincov žijúcich v Českej republike a naopak, Čechov žijúcich v cudzine. Tento predpoklad možno považovať za rozhodujúci pre zaradenie migračnej politiky do zoznamu významných súčastí verejnej politiky. V Českej republike bola potreba vyrovnávania sa s dopadmi migrácie akútnejšia, nakoľko česká spoločnosť ako „národnostne homogénna a v podstate uzavretá pred príslušníkmi iných národností a kultúr“ doteraz nebola výrazne konfrontovaná s prenikaním iných kultúrnych vzorcov správania. ČSSD videla v prisťahovalectve potenciál na zmiernenie dopadov negatívneho demografického trendu. Na migračnú politiku nazerali sociálni demokrati ako na otázku „politickú, ekonomickú, demografickú a bezpečnostnú“. V otázkach prisťahovaleckej politiky odmietali nelegálnu migráciu, v prípadoch pracovnej migrácie si štát mal vymedziť podmienky zahrňujúce kvalifikáciu, vek a kultúrny pôvod. Cieľom integračnej politiky malo byť zabezpečenie adekvátnych podmienok pre prisťahovalcov, začleňovanie však malo byť založené na požiadavke ovládania českého jazyka, a predovšetkým podmienka pochopenia a rešpektovania pravidiel autochtónnej spoločnosti, a to: „dodržiavanie princípu úcty k ľudským právam“. Integrácia sa mala uskutočniť na základe rovnomeného zaobchádzania s menšinami, s cieľom zachovávať pre imigrantov „právo na svoju národnosť a historickú pamäť“. Uchovanie českej identity však bolo prioritou. ČSSD v dlhodobom dokumente predstavila návrh na harmonické spolunažívanie rôznych kultúr formou multikultúrneho modelu integračnej politiky: „Postupná demokratická integrácia minorít imigrantov (ale aj minorít historických) do našej spoločnosti musí byť založená – v zhode s komunitárnym právom – na multikultúrnej zásade uznania a tolerancie ku kultúrnym odlišnostiam, pri rešpektovaní zákonov integrujúcej krajiny.“ V multikulturalizme videla ČSSD prevenciu pred vznikom konfliktov medzi príslušníkmi autochtónnej spoločnosti a prisťahovalcami. O multikulturalizme sa zmieňovala ako o podmienke realizovať „...modernú európsku kultúrnu politiku a zásady OSN o harmonickom vzťahu medzi príslušníkmi rôznych kultúr“. ČSSD v dokumente z roku 2003 preferovala multikultúrny model integračnej politiky. Významnou modifikáciou prešli predstavy sociálnych demokratov o integračnej politike. V predvolebnom programe z roku 2010 sa ČSSD odkláňa od pôvodného zámeru implementovať princípy multikulturalizmu. Primárnou podmienkou harmonického spolunažívania domácej spoločnosti a prisťahovalcov je ovládanie

³⁵ ČSSD: Dlouhodobý program ČSSD. On: <http://www.cssd.cz/soubory/ke-stazeni/dokumenty/programove-dokumenty/dlouhodobý-program.pdf> (16. 3. 2010).

českého jazyka a rešpektovanie všeobecných európskych morálnych hodnôt. Táto požiadavka je ďalej vyjadrená v konkretizácii podporovaných typov imigrácie podľa národnej príslušnosti. Odhliadnuc od vysokokvalifikovanej pracovnej sily budú sociálni demokrati podporovať najmä prisťahovalcov zo slovanských krajín južnej a juhovýchodnej Európy. Napriek tomu, že sociálni demokrati v programe nerozlišujú prisťahovalcov podľa náboženstva, takto vyjadrená predstava vyraduje z okruhu podporovaných imigrantov príslušníkov iných než kresťanských vierovyznaní. Vo vzťahu k Európskej únii, na rozdiel od ODS, vyjadrila ČSSD ochotu participovať na spoločnej imigračnej a azylovej politike. V otázkach inštitucionalizácie migračnej politiky vyslovila predstavu vytvoriť Imigračný úrad a zjednotiť tak činnosť rôznych orgánov štátnej správy – cudzineckej polície, ministerstva vnútra a ministerstva sociálnych vecí a rodiny, za aktívnej účasti mimovládnych organizácií.

Postupný nárast záujmu o migráciu sa v roku 2010 odrazil aj v predvolebnom programe KDU-ČSL.³⁶ Podobne ako ostatné strany jej venovali osobitný priestor, pričom prízvukovali záujem bojovať proti nelegálnemu prisťahovalectvu a zamestnávaniu ilegálnych migrantov. Vyjadrili záujem len o bezúhonných a dane platiacich imigrantov. Kresťanskí demokrati v svojej integračnej politike vymedzili základné podmienky rešpektovania domácej kultúry a znalosti českého jazyka: „*Domovom sa Česká republika môže stať pre takých cudzincov, ktorí zachovávajú úctu voči ČR, rešpektujú jej zákony a zriadenie a akceptujú jej kultúru a zvyky, vrátane znalosti českého jazyka.*“ V súlade s tradičnými hodnotami kresťanskej demokracie vyjadrili obavy z prenikania iných kultúrnych vzorcov správania do českej spoločnosti, najmä prostredníctvom moslimských prisťahovalcov.

V porovnaní s vyššie menovanými stranami odlišné stanovisko k migračnej politike zaujali predstavitelia Strany zelených. Na migráciu aj naďalej nazerajú pozitívne, ale prízvukujú nevyhnutnosť jej regulácie. V otázke integrácie sa postoj strany nemení, hoci požiadavka na multikulúrny rozmer integrácie cudzincov nevznieva tak jednoznačne: „*Podporíme formou dotácií na konkrétne projekty rozvoj multikulúrnych, komunitných a poradenských centier.*“ Svoju pozornosť plánovala upriamiť predovšetkým na integráciu cudzincov s dôrazom na aktívnejšiu participáciu na komunálnej úrovni a efektívnejšie osvojovanie jazyka.

Ani Komunistická strana Čiech a Moravy, ani strana TOP 09 vo svojich predvolebných programoch pre voľby do Poslaneckej snemovne v roku 2010 problematiku migrácie alebo migračnej politiky neupravovali. Nová strana Veci verejné formulovala tému prisťahovalectva v krátkej podkapitole v časti k bezpečnostným otázkam.³⁷ Pre stranu sú na území štátu vítaní „*len pracujúci, bezúhonní a dane platiaci cudzinci*“. Strana sa vyslovila za prísnejšiu reguláciu a výber zahraničných pracovníkov pri zvyhodňovaní tzv. zelenou karou na úkor zneužívaných podnikateľských víz, väčšiu kontrolu agentúr, ktoré sprostredkujú prácu cudzincom, ale aj za intenzívnejšiu komunikáciu s predstaviteľmi cudzineckých komunit.

Analýza poukázala na postupný nárast významu témy migračnej politiky v predvolebných programoch. Napriek vyššiemu počtu cudzincov žijúcich v Českej republike, finančnej kríze s negatívnym dopadom na pracovný trh a napriek tvorbe spoločnej imigračnej a azylovej politiky Európskej únie nepatrila migrácia medzi prioritné témy ani v jednej relevantnej straníckej formácii. V oboch najväčších stranách, ČSSD a ODS, sa na migráciu nazerá ako na sprievodný

³⁶ KDU – ČSL: Volební program 2009 – 2013. On: http://www.kdu.cz/Kdu/media/Kdu/Volby/KDU_program.pdf (16. 3. 2010).

³⁷ Veci verejné: Politický program 2010. On: <http://www.veciverejne.cz/program-vv-bezpecnost.html> (30. 5. 2010).

fenomén globalizovaného sveta bez možnosti zastaviť ho. Uvedomujúc si túto skutočnosť, strany prebrali úlohu aktívneho tvorcu migračnej resp. integračnej politiky. To zároveň vypovedá o tom, že hlavní politickí aktéri považujú Českú republiku za krajinu príst'ahovaleckú. Súčasne je predpoklad, že sa tejto téme sa bude aj v budúcnosti venovať dostatočná pozornosť. V ich integračnej politike bol deklarovaný záujem integrovať cudzincov, s podmienkou, že budú ovládať český jazyk a akceptovať kultúrne a právne tradície domácej spoločnosti. Tieto strany teda neuvažujú o multikultúrnom modeli integrácie. Sociálni demokrati sa evidentne odkláňajú od tohto modelu.

Z analýzy programov ďalej vyplýva vyššia miera špecifikácie vyjadrovacích prostriedkov, ktoré politické strany používali pri predstavovaní svojich zámerov. Okrem všeobecných formulácií sa v programoch nachádzali aj konkrétne návrhy riešenia sprievodných problémov. Z porovnania ďalej vyplýva, že politické strany nespájali problematiku migrácie a finančnej krízy do jedného celku. Vo voľbách 2010 žiadna parlamentná strana nevyužila príležitosť poukázať na lacnú pracovnú silu príst'ahovalcov, kriminalitu cudzincov alebo prenikanie islamu do českej spoločnosti, čo je jednoduchý prostriedok mobilizácie voličského elektorátu.

Česká krajná pravica

Téma migrácie sa v západnej Európe stala bazálnou súčasťou programov krajne pravicových straníckych subjektov;³⁸ preto do centra pozornosti teraz postavím otázku, či sa téma migrácie odrazila aj vo volebných programoch podobne orientovaných strán v Českej republike v oboch sledovaných obdobiach. Krajne pravicové subjekty nie sú na českej politickej scéne novým fenoménom. Vznikli v deväťdesiatych rokoch 20. storočia. Ich hlavná pozornosť sa spočiatku nesústredila na príst'ahovalcov, ale v prvom rade na rómske etnikum.

Analyzovať krajnú pravicu v Českej republike nie je jednoduché vzhľadom na jej nízku mieru stability a skutočnosť, že vo voľbách do Poslaneckej snemovne nominujú svojich kandidátov na spoločných kandidátkach s inými stranami. Pink so Smolíkom považovali ešte v roku 2007 za aktuálne krajne pravicové subjekty Národnú stranu (NS) a stranu s názvom Právo a spravodlivosť (PaS).³⁹ Národná strana však od odstúpenia stranického vedenia v roku 2009 nevykazovala aktívnu činnosť a pätnásť členovia Práva a spravodlivosti kandidovali v parlamentných voľbách 2010 na kandidátke Strany slobodných občanov. Mediálne aktivity za ostatné roky vykazovala najmä Robotnícka strana. V roku 2006 sa členovia Robotníckej strany uchádzali o priazeň voličov na kandidátke Práva a spravodlivosti. Aktivity strany narastali od roku 2007, keď usporiadala celý rad demonštrácií, o. i. proti komunizmu, proti členstvu krajiny v NATO, proti rómskej menšine a proti vládnej politike Občiansko-demokratickej strany. Medializácia Robotníckej strany súvisela s návrhom ministra vnútra ČR Ivana Langera z novembra 2008 na jej rozpustenie, ktorý našiel podporu aj u predsedu vlády Mirka Topolánka. Prvý pokus neprešiel kvôli nedostatocnému zdôvodneniu návrhu. Až vo februári 2010 Najvyšší správny súd ČR stranu rozpustil pre xenofóbne a šovinistické pasáže stranického programu, pripomínajúce ideológiu nemeckého

³⁸ Pozri napr. KOPEČEK, L.: Imigrace jako politické téma v ČR: analýza postojů významných politických stran. In: *Středoevropské politické studie*, 2 – 3 / VI / jar – leto 2004, s. 1 – 18, tu s. 2.

³⁹ Pozri PINK, M. – SMOLÍK, J.: Komunální volby a krajně pravicové politické strany v České republice v roce 2006. In: *Středoevropské politické studie*, roč. IX, č. 1, 2007, s. 76 – 94, tu s. 77.

nacionálneho socializmu. Vo voľbách do Poslaneckej snemovne 2010 táto strana kandidovala pod názvom Robotnícka strana sociálnej spravodlivosti a získala 1,14 percenta hlasov.

Národnú stranu definoval ako ultrapravicovú aj Miroslav Mareš, ktorý sa pri jej zaradení odvolával na Správu o problematike extrémizmu na území Českej republiky v roku 2000.⁴⁰ Prepracovanejšie členenie českej krajnej pravice ponúkol Jan Rataj. V organizačne značne roztrieštenej krajnej pravici identifikoval tri prúdy: integrálne národný (reprezentovaný Národnou stranou), integrálne katolícky nacionalistický (Právo a spravodlivosť) a neonacistický.⁴¹ Jeden z podstatných rozdielov prvých dvoch menovaných prúdov je identifikovateľný vo voľbe a riešení politických tém. Zatiaľ čo „katolícky prúd je silne archaizujúci, integrálne nacionalistický prúd, ovplyvnený úzkou spoluprácou s radikálne pravicovými zoskupeniami v západnej Európe, preferuje modernejšie prístupy.“⁴² Napriek množstvu programových odlišností sa ich reprezentanti zhodujú na definovaní spoločných nepriateľov. Patria k nim o. i. liberálna demokracia, ľavica, európska integrácia, etablované politické a mediálne elity a multikulturalizmus.⁴³ Multikultúrnou spoločnosť české krajne pravicové strany považujú za prostriedok odstránenia národnej identity členov národnej spoločnosti. Krajná pravica presadzuje vytváranie homogénnych národných štátov. Národná homogenita je považovaná za dôležitý prostriedok na zachovanie národa.⁴⁴

Národná strana ani Právo a spravodlivosť (spolu s kandidátmi Robotníckej strany) vo voľbách do Poslaneckej snemovne v roku 2006 ani v roku 2010 neprekročili hranicu potrebnú pre vstup do parlamentu. Robotnícka strana sa vo svojom programe zamerala na kritiku hlavných straníckych subjektov. Obvinili ich z „*podliehania dlhodobým vplyvom zahraničných mocenských skupín*“⁴⁵ a nedostatočnej obhajoby záujmov „*vlastného národa*“. Negatívny postoj k príslušníkom iných národov či etníc zdôraznila už vo svojom Manifeste pre voľby 2006, v ktorom zdôraznila jazykovú a kultúrnu svojbytnosť českého obyvateľstva. (Kto? Chýba podmet: RS alebo aj NS a PaS?) Odmietli multikulturalizmus a vyzdvihli myšlienku domáceho vlastenectva. Pod navonok akceptovateľným termínom vlastenectvo sa však ukrýva nadradený pohľad na vlastný národ pri nerešpektovaní rovnosti práv menšín. Vo svojich programových prioritách navrhujú radikálne obmedzenie imigrácie do ČR. Nenavrhlí nulovú toleranciu k migrácii, naopak si ju vedia predstaviť zavedením výberovej imigrácie s prísnyimi podmienkami vrátane jazykovej skúšky a sľubu lojality.⁴⁶ V programe však neuviedli, podľa akých kritérií by sa mali vyberať imigranti smerujúci do Českej republiky. V časti „*Co odmietame*“ Právo a spravodlivosť vyjadruje negatívny postoj k európskemu superštátu a euroústave, k ideológiám marxizmu a nacizmu a zákonu o registrovanom partnerstve. Zmienka o otázkach migrácie sa v tejto časti nenachádza.

⁴⁰ Pozri MAREŠ, M.: *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Barrister & Principal Centrum strategických studií, 2003, s. 250.

⁴¹ Pozri RATAJ, J.: Vize české nacionální politiky v soudobých konceptech krajní pravice v České republice. In: NĚMEC, J. – ŠŮSTKOVÁ, M. (ed.): *III. Kongres českých politologů*. Praha; Česká společnost pro politické vědy, Olomouc 2006, s. 170 – 191, tu s. 176 – 179.

⁴² Tamtiež, s. 181.

⁴³ Pozri tamtiež, s. 176.

⁴⁴ Pozri MARŠÁK, J.: Postavení extrémně pravicových stran ve stranickém systému ČR v letech 1989 – 2006 a jejich programová východiska. In: *Politologická revue*, č. 2, december 2007, s. 3 – 34, tu s. 20.

⁴⁵ Právo a spravodlivosť: Manifest Právo a Spravedlnost. 2006 On: http://www.pas-strana.cz/-02_manifest.htm (19. 5. 2007).

⁴⁶ Pozri Právo a spravodlivosť: Programové priority PaS pro volby v roce 2006. On: http://www.pas-strana.cz/-02_manifest.htm (19. 5. 2007).

Jednoznačne negatívnejšie sa k prisťahovalcom postavila Národná strana. Počas aktívnej činnosti v úvode svojho webového portálu⁴⁷ dlhodobo oslovovala návštevníkov prezentáciou „Pomozte nám zajistiť vám práci. Podpořte naše ne-imigraci“. V prezentácii upozorňovala na enormne vysoký počet nezamestnaných v ČR, ktorých dávala do súvislosti s počtom žijúcich imigrantov (580 000, z toho 260 000 legálne). Svoj postoj k prisťahovalcom prezentovala aj vo svojom volebnom hesle: „My jsme tady doma, ostatní jsou hosté – kdo to nebude respektovat, toho nechceme!“. Práve poukázaním na postoje krajnej pravice k cudzincom (najmä Aziatov a Afričanov) žijúcich v Českej republike Jan Rataj odhaľuje metamorfózy českého nacionalizmu. Súčasný pohľad nacionalistov na národ je podľa neho doplnený o rasové poňatie. Národ je potom vnímaný ako „spoločenstvo krvi“, ku ktorému nie je možné z vlastnej vôle pristúpiť, ani z neho vystúpiť.⁴⁸ Rataj zároveň upozorňuje na špecifikum českého nacionalizmu. Zatiaľ čo rasistické prístupy spoza hraníc vyzdvihujú najmä kultúrne, či náboženské rozdiely, v českom slovníku krajnej pravice nájdeme aj faktor genetickej odlišnosti.⁴⁹ Rozdielne pohľady Národnej strany na ľudí podľa ich genetickej výbavy veľmi dobre dokumentujú názory jej členov práve na otázky spojené s prisťahovalectvom.

V základnom dokumente Politický program Národnej strany⁵⁰ sa imigrantom a národnostným menšinám venoval (Kto? Podmet...) na rovnakom priestore, ako pri iných spoločensko-politických otázkach. NS vystupovala za sprísnenie imigračnej politiky a za jasné pravidlá pri udeľovaní štátneho občianstva, pričom podobne ako PaS požadovala jazykovú skúšku. Strana rešpektovala vojnových a humanitárnych utečencov, jednoznačne sa vyjadrila proti ekonomickej migrácii. Bola za sprísnenie podmienok zamestnávania cudzincov a za prísne postihy voči zamestnávateľom imigrantov bez pracovného povolenia. V prípade, ak je cudzinec odsúdený na území ČR, navrhla jeho „okamžitú deportáciu na výkonu trestu do krajiny pôvodu“. Téma migrácie sa pravidelne objavovala aj v komentároch a stanoviskách strany. V migrantoch (predovšetkým v moslimoch) strana videla hrozbu nielen pre Českú republiku ale aj pre Európu.⁵¹ V množstve článkov uverejnených na webovom portáli Národnej strany boli (najmä neeurópski) prisťahovalci spájaní s príčinami rastúcej kriminality, s rastom nezamestnanosti, s terorizmom, so zneužívaním sociálneho systému, s narušením kresťanskej identity. Predstavitelia strany sa nevyhýbali ani čisto rasistickým vyjadreniam: „... Dokonalým příkladem R strategiů jsou cikáni. Je to skupina, která společnosti neposkytuje téměř žádné hodnoty, pouze ve většině parazituje na práci jiných.... Život Afričanů se vyvíjel v podobném duchu. Podle mnohých ukazatelů je negroidní rasa tou nejméně inteligentní lidskou rasou vůbec a vykazuje naprosto přesné znaky R strategie... Je nutno říci, že pokud vidíte úspěšného černocho, pak ve většině případů se v jeho příbuzenstvu vyskytují nečerní předkové. Američtí černoši mají asi 25ti procentní podíl bílých genů. Což bylo jistě dáno chováním otrokářů ke svým negerským otrokyním...“.⁵² V marci 2008 vzbudila mediálnu pozornosť záujmom poskytnúť svoj webový portál na prezentáciu kontroverznej snímky Fitna – film holandského politika Geerta Wildersa, kritizujúci islam. Koncom

⁴⁷ Národná strana: On: <http://www.narodni-strana.cz> (4. 6. 2007).

⁴⁸ Pozri RATAJ: Víze české nacionální politiky, s. 179.

⁴⁹ Pozri tamtiež, s. 180.

⁵⁰ Národná strana: Politický program Národni strany, manuál obrany českých národních zájmů. 2006. On: <http://www.narodni-strana.cz/program.php#4> (23. 5. 2007).

⁵¹ Pozri napr. KUBÍK, M.: Islamský teror v Bruseli. 2007. On: <http://www.narodni-strana.cz> (2. 1. 2008).

⁵² Pozri VACEK, L.: Vyzýváme k ochraně naší rasy. 2007. On: <http://www.narodni-strana.cz> (2. 1. 2008).

augusta 2009 Národná strana usporiadala protestné zhromaždenie proti výstavbe moslimského svätostánku v Brne. Spolu s odmietavými vyhláseniami KDU-ČSL to bol ďalší politický protest proti druhej mešite v Brne krátko pred pôvodne plánovanými predčasnými voľbami 2009.

Podobne aj tretí menovaný subjekt – Robotnícka strana (DS) – bola vo svojich programových dokumentoch kritická voči prisťahovalcom. V programe strany z roku 2008 navrhla vystáť voči ilegálnym prisťahovalcom. Mierila najmä na imigrantov z krajín bývalého ZSSR, Balkánu, Ázie a Ďalekého východu. Navrhla zrušiť prisťahovalecké tábory a všetky podpory pre imigrantov. Inštitúciu azylu úplne neodmietla, udelenie azylu však podmienila prispôbením sa národným tradíciám a zvykom väčšinovej spoločnosti, ktoré považovala za podmienku úplnej asimilácie cudzincov.⁵³ Na vyjadrenie postojov svojich členov a sympatizantov k prisťahovalectvu venovala priestor vo svojom informačnom médiu – v *Dělnických listoch*. Autori nazerali na imigráciu s dešpektom, odmietali liberálnu prisťahovaleckú politiku, sociálnu podporu štátu, spájali cudzincov s kriminalitou a videli v nich konkurenciu na trhu práce. Niektoré argumenty presiahli rámec bežnej argumentácie. Napríklad Petr Kříž videl v prisťahovalcoch o. i. nebezpečenstvo zavlečenia chorôb, „o ktorých jste se mohli naposledy dočíst v leda tak ve středověkých skriptech.“⁵⁴ Voči imigrácii sa kriticky vymedzovala aj mládežnícka organizácia – Robotnícka mládež (Dělnická mládež). Vo svojom programe spojili cudzincov s konkurenciou domácim pracovníkom a odmietli ich zamestnávanie.⁵⁵

Napriek tomu, že politické strany v krajinách západnej Európy si kritikou migrácie získavajú značnú časť verejnosti, výsledky volieb 2006 a 2010 do Poslaneckej snemovne ukazujú zatiaľ vlažný vzťah obyvateľov Českej republiky k týmto otázkam. A to aj napriek odmietaniu imigrantov českou verejnosťou. Platí téza Jana Rataja, že aj keď sú témy nastoľované krajne pravicovými stranami – a hoci sú spoločnosťou považované za skutočné a naliehavé – postoj verejnosti ku krajnej pravici zostáva naďalej vlažný. Napríklad na protestnom zhromaždení Národnej strany proti výstavbe mešity v Brne koncom augusta 2009 sa zúčastnilo len osem ľudí. Za hlavné príčiny tejto skutočnosti Rataj považuje nedostatočnú charizmu vrcholných politikov krajne pravicového spektra, jeho diskreditáciu v českom historickom povedomí, ale aj odmietanie militantných metód a navrhovaných spôsobov riešenia nastolených problémov.⁵⁶ Otázky spojené s migráciou stoja v centre pozornosti nielen českej verejnosti, ale aj krajne pravicových stranických subjektov; pretransformovanie problému do celospoločenského politického diskurzu však zrejme ostáva na pleciach relevantných parlamentných strán.

Určitú zmenu vo vnímaní prítomnosti cudzincov by mohli priniesť negatívne dôsledky finančnej krízy. Firmy Ako prepúšťali naprv zahraničných pracovníkov, čo vyvolalo nevôľu samotných cudzincov. Otvorená zostáva otázka, či sa cudzinci po prípadnej strate práce vrátia späť do krajiny pôvodu, alebo sa rozhodnú zotrvať a využívať sociálnu pomoc štátu. Práve využitím práva na zlučovanie rodín môže očakávaný pokles cudzincov nabráť opačný trend. V takomto prípade dôležitú úlohu bude zohrávať postoj verejnej mienky. Ten môže byť ovplyvnený aj pou-

⁵³ Robotnícka strana: Program DS. 2008 On: http://www.delnicka-strana.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=74&Itemid=103 (12. 2. 2009).

⁵⁴ Pozri napr. KŘÍŽ, P.: Invaze migrantů do ČR. In: *Dělnické listy*. Ročník VI., číslo 18, 2008, s. 3.

⁵⁵ Pozri Dělnická mládež: Program Dělnické mládeže. 2009 On: <http://www.delnickamladez.cz/nas-program> (2. 4. 2009).

⁵⁶ Pozri Rataj, J.: Politické koncepce a aktivizační témata soudobé české krajní pravice. 2004 On: <http://www.svod-cz.info/aktuality/tezeRataj.htm> (10. 4. 2007).

kazovaním na kriminalitu cudzincov, teda rétorikou krajne pravicových strán.⁵⁷ Proticudzinecky zameraný portál *chceteje.cz* pravidelne prináša informácie o násilných trestných činoch spáchaných cudzincami. Vylúčená teda nie je ani radikalizácia názorov časti verejnosti, na ktorú budú musieť reagovať aj politické strany so zastúpením v parlamente. Vhodným artikulovaním citlivej témy a jej prebratie z programu nacionalistov nie je len zárukou racionálneho riešenia vzniknutej situácie, ale zároveň aj chránením svojich pozícií, ktoré by mohla ohroziť iná strana s rýchlym rastom svojej popularity.

Slovenské politické strany

Téma migrácie a prísťahovalectva bola na Slovensku dlhé roky mimo pozornosti politickej elity a ani dnes nemožno tvrdiť, že by patrila medzi hlavné témy politickej diskusie. Vo väčšej miere sa o migrácii začalo diskutovať potom, ako niektoré veľké firmy ohlásili nedostatok pracovných síl a začali ho vyplňať pracovníkmi zo zahraničia. V polovici októbra 2007 jedna slovenská súkromná televízia vysielala politickú debatu na doteraz (alebo dotedy?) málo diskutovanú tému migrácie resp. prísťahovalectva.⁵⁸ Dialóg medzi vtedajším poslancom Národnej rady Slovenskej republiky Vladimírom Palkom z KDĽH a poslankyňou Európskeho parlamentu Monikou Flašíkovou-Beňovou z vládnej strany Smer-SD patril na Slovensku k vôbec prvým verejným diskusiám medzi predstaviteľmi politickej elity na túto tému, navyše v zaujímavom (alebo hlavnom?) vysielacom čase. Podnet však nevzišiel ako odraz aktuálneho vnútropolitického problému, ale z návrhu európskeho komisára pre spravodlivosť a bezpečnosť Franca Frattiniho riešiť nedostatok pracovných miest v členských štátoch Európskej únie zriadením tzv. „modrých kariet“, ktoré by po vzore amerických. „zelených kariet“ umožnili vysokokvalifikovaným príslušníkom nečlenských štátov ľahšie sa uplatniť na pracovnom trhu. Diskusia potvrdila tradične rezervovaný postoj kresťanských demokratov a neutrálny až ústretový názor sociálnych demokratov k navrhnutému spôsobu riešenia existujúcich problémov. Po predošlom avizovaní⁵⁹ Frattini predniesol svoju myšlienku ministrom vnútra členských štátov dňa 23. októbra 2007 v Lisabone. Domácou reakciou na návrh európskeho komisára bola v slovenských podmienkach skutočne ojedinelá verejná debata medzi politickými aktérmi o možnosti využitia potenciálu migrujúceho obyvateľstva.

Napriek existujúcim dokumentom orgánov štátnej správy upravujúcich otázky spojené s migráciou a prísťahovalectvom, v programoch politických strán pre voľby 2006 a 2010 sa zmienky o medzinárodnej migrácii objavovali len sporadicky. V programe Ľudovej strany – Hnutia za demokratické Slovensko a v programe Smeru – sociálnej demokracii pre voľby do Národnej rady Slovenskej republiky v rokoch 2002, 2006 a 2010 sa nenachádza jediná zmienka o zahraničnej migrácii. Slovenská národná strana sa vo voľbách 2006 predstavila prepracovaným programom v oblasti národnostných menšín, jej politika je však dlhodobo nasmerovaná takmer

⁵⁷ Pozri napr. Kotáb, P.: Stop kriminalitě přistěhovalců. (Vyhlášení podpredsedu DS Petra Kotába). 2009 On: http://www.delnicka-strana.cz/index.php?option=com_content&task=view&id=375&Itemid=115 (3.4.2009).

⁵⁸ ŠTEFANČÍK, R.: Problém migrácie vo svetovej politike. In: BUDJÁČ, M. – BEZÁKOVÁ, T. (ed.): Energetická politika EÚ a boj proti klimatickým zmenám: medzinárodné vzťahy 2007.: EKONÓM, Bratislava 2007, s. 739 – 749.

⁵⁹ Pozri BBC News: Migrants are good, says Brussels. 13. september 2007. On: <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/6993405.stm> (23. 10. 2007).

výlučne na otázky spojené s maďarskou menšinou. Otázkam migrácie resp. príslušníkom iných skupín (okrem maďarskej a rómskej) sa prakticky nevenuje. Jednou z mála výnimiek bola tlačová beseda strany dňa 27. januára 2005, na ktorej vedenie, zastúpené predsedom Jánom Slotom a podpredsedníčkou Annou Belousovou, varovalo pred narastajúcou vlnou nelegálnych migrantov. Strana odmietla ústretovú politiku Európskej únie a naopak podporila reštrikčnú azylovú politiku Slovenska.⁶⁰ Politika SNS je – na rozdiel od populistických národných strán v krajinách západnej Európy, ktoré artikulujú svoj negatívny vzťah predovšetkým k prisťahovalcom a nie k príslušníkom historicky dlhodobo etablovaných menšín, na území daného štátu – postavená na vytváraní obáv spoločnosti s približne piatimi miliónmi obyvateľmi pred približne polmiliónovou menšinou, resp. jej politickými predstaviteľmi zastúpenými v Strane maďarskej koalície, resp. strany Most-Híd. Ak by počet prisťahovalcov žijúcich na území Slovenska rástol v nasledujúcich rokoch podobne ako v Českej republike, možno predpokladať, že popri kresťanských demokratoch to bude práve SNS, ktorá sa bude prezentovať antiimigračnou politikou. Táto hypotéza je založená predovšetkým na neustávajúcich kritických postojoch národnárov voči príslušníkom autochtónnych menšín. Pozitívny prístup k prieniku kultúrnych vzorcov importovaných z cudziny nemožno očakávať ani od strán Smer-SD a ĽS-HZDS. Vláda koaličných strán Smer-SD, SNS a ĽS-HZDS, najmä v prejavoch predsedu Roberta Fica, bola voči príslušníkom maďarskej menšiny mimoriadne kritická. Rozvoj maďarského jazyka potláčala a na prvom mieste presadzovala politiku slovenčiny. Ak uvedené tri politické strany pristupovali v svojej menšinovej politike k právam príslušníkov autochtónnych menšín negatívne, podobný postup nemožno vylúčiť ani pri formulovaní straníckych konceptov politiky pre integráciu prisťahovalcov. Základným predpokladom pre vytvorenie pozitívneho pohľadu strán a ich elektorátov na riešenie niektorých problémov s prisťahovalectvom bude zmena menšinovej politiky.

Strana maďarskej koalície poukazovala na nelegálnu migráciu vo svojom volebnom programe 2006 len ako na jeden z príkladov rizík v oblasti bezpečnostnej politiky, ale o migračnej politike sa nezmieňovala. Prepracovanejší prístup k integrácii nielen maďarskej, ale aj alochtónnych menšín ponúkla vo volebnom programe 2010. Ochranu práv a boj proti diskriminácii nespojila výlučne s maďarskou menšinou, hoci táto v programe jednoznačne prevažovala. SMK predpokladala, že počet cudzincov bude narásť aj na Slovensku: „*Musíme sa postaviť aj zoči-voči novému javu, ktorý z hľadiska budúcnosti dostáva stále väčší prízvuk. Výskytu nových menšín v našej spoločnosti. Vyskytli sa tu v dôsledku migrácie a ich integrácia znamená stále väčšiu výzvu nielen pre Slovensko, ale pre všetky krajiny a spoločnosti Európy*“. SMK upozornila, že vyriešenie otázok integrácie prisťahovalcov sa môže odlišovať od spôsobu integrácie príslušníkov maďarskej národnosti. Strana priamo nepomenovala vlastnú predstavu o integrácii cudzincov, ale je evidentné, že na cudzincov nazerala inak ako na autochtónne menšiny. Na rozdiel od SMK sa Most-Híd otázkam spojených s migráciou nevenoval. Vo volebnom programe 2010 strana jednou vetou uviedla, že bude podporovať podnikanie okrem iného aj u migrantov: „... *keďže táto skupina je istým spôsobom diskriminovaná a zúčastňuje sa na podnikaní len minimálne*.“

Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana väčší priestor migračnej politike venovala v roku 2002, keď sa vyslovila za „sprisnenie migračnej politiky“. Pod migračnou politikou rozumela len azylovú politiku, v ktorej presadzovala prísnejší režim. O integ-

⁶⁰ Pozri SITA: Slota varuje pred narastajúcou vlnou nelegálnych migrantov. 2005. On: <http://www.sns.sk/-clanky/slota-varuje-pred-narastajucou-vlnou-nelegalnych-migrantov-253.html> (12. 1. 2008).

račnej politike prisťahovalcov so získaným azylom nehovorila nič. O štyri roky neskôr bola migračná politika na periférii ich záujmu. SDKÚ-DS sa priklonila k riešeniu národnej migračnej politiky v spolupráci s inými členskými štátmi Európskej únie. V roku 2010 sa o migrácii vyjadřila len jednou vetou, keď odmietla nelegálnu migráciu. Kresťansko-demokratické hnutie sa v roku 2002 migrácii venovalo len v súvislosti s ochranou východných hraníc s Ukrajinou pred príchodom nelegálnych migrantov cez „zelenú hranicu“. O štyri roky neskôr sa v jej predvolebnom programe objavila zmienka o celi sprísniť udeľovanie azylov, o snahe zachovať suverenitu v azylovej politike a o sprísnení pravidiel udeľovania štátneho občianstva. V roku 2010 spojila migráciu s globálnou výzvou súčasnej spoločnosti, bližšie však nešpecifikovala, ako sa k tejto výzve postaví.

Nová strana Sloboda a Solidarita spája migračná politika len s návrhom podporiť žiadosť Ukrajiny o vydávanie bezplatných schengenských víz. V inom kontexte sa strana o migrácii nezmiňuje.

V prípadoch, ak sa v slovenských médiách predsa len objaví zmienka o migrácii a riešení aktuálnych demografických alebo ekonomických problémov cestou pozývania cudzincov, kresťanskí demokrati vystupujú rezervovane alebo úplne odmietavo. Podobne sa predpokladá rezervované až kritické stanovisko SNS aj KDH voči prisťahovalcom, ak sa zvýši ich počet. Takýto postoj sa môže zintenzívniť najmä vtedy, ak iné stranické subjekty alebo odborná verejnosť bude migráciu považovať za prostriedok riešenia postupného vymierania slovenských obyvateľov. Taktiež kriticky sa kresťanskí demokrati môžu postaviť k migrantom, ak ich príchod bude spojený s prenikaním nových kultúrnych, najmä náboženských, noriem do kultúry väčšinového obyvateľstva.

Záver

Z uvedeného vyplýva jednoznačný rozdiel medzi volebnými programami českých a slovenských stranických subjektov. Text nepriniesol priamu komparáciu situácie v dvoch štátoch, lebo stav migrácie a migračnej, resp. integračnej politiky sa v oboch krajinách značne odlišuje.

Napriek rezervovanému prístupu českej verejnosti k prisťahovalcom z krajín bývalého Sovietskeho zväzu, Balkánu a Ázie sa téma migrácie objavovala pred parlamentnými voľbami v roku 2006 len v programoch niektorých politických strán. Až na výnimku Strany zelených vo väčšine prípadov nešlo o koncepčne prepracovaný postoj. Možno však skonštatovať, že v roku 2006 vystupovali české ľavicové subjekty voči migrantom pozitívnejšie, zatiaľ čo pravicovo orientované strany k nim zaujali skôr rezervovanejší postoj. Počas troch rokov sa počet zahraničných pracovníkov znásobil a po vypuknutí finančnej krízy nastal problém s ich zamestnávaním. Pred parlamentnými voľbami v roku 2010 téma migrácie bola súčasťou predvolebných programov väčšiny stranických subjektov, zastúpených v Poslaneckej snemovni. Najmarkantnejší posun od multikulturalizmu smerom k individuálno-občianskej integrácii dosiahli českí sociálni demokrati. Na prelome storočí programové dokumenty ešte obsahovali záujem integrovať cudzincov podľa princípov multikulturalizmu, výrazný odklon od tejto myšlienky nastal v roku 2010. Ostatné strany považujú za základnú podmienku integrácie ovládanie českého jazyka a akceptovanie domácej kultúry a právnych tradícií Českej republiky resp. Európskej únie. Jediné Strana zelených v programe pred voľbami 2010 zostala verná cieľu vytvoriť multikultúrnu spoločnosť.

Z obsahovej analýzy predvolebných programov slovenských stranických subjektov vyplýva

absencia záujmu o migračnú politiku. Súčasnú politickú elitu zväčša vnímajú len parciálnu časť migračnej politiky a to politiku azylovú. Prist'ahovaleckej politike, resp. integračnej, sa nevenujú vôbec. Pretože rétorika koalíčných strán vo volebnom období 2006 – 2010 je vo vzťahu k maďarskej menšine založená na dlhodobo udržiavanom konflikte, nie je vytvorené priaznivé prostredie na realizáciu ústretovej integračnej politiky voči cudzincom. Ak vláda vyžaduje od príslušníkov maďarskej menšiny používanie štátneho jazyka, na rovnakej podmienke budú zrejme založené východiská straníckych politík v oblasti integrácie cudzincov. Ak bude v koalíčnej vláde zastúpená aj Slovenská národná strana, nemožno predpokladať ochotu štátu na území Slovenska podporovať rozvíjanie iných kultúr. Sčasti rezervovaný prístup k migrantom možno predpokladať aj za účasti kresťanských demokratov vo vláde.

Osobitnú pozornosť sme venovali krajne pravicovým subjektom. V programe pred voľbami 2006 z českých krajne pravicových strán sa migrácii podrobnejšie venovala len Národná strana, hoci koncepciu multikulturalizmu odmietlo aj Právo a spravodlivosť. Protiimigračne bola naladená aj Robotnícka strana. Nízke volebné zisky týchto subjektov poukazujú na to, že napriek rezervovanému postoju k migrantom, česká verejnosť odmieta riešiť sprievodné problémy radikálnymi spôsobmi. K zmene postoja verejnosti k prist'ahovalcom by mohlo dôjsť počas dlhodobej ekonomickej recesie v súvislosti s finančnou krízou a s ňou spojenými dôsledkami, najmä ak vzrastie nezamestnanosť. Tento predpoklad platí len v prípade, ak cudzinci nevyužijú možnosť návratu do krajiny pôvodu podporovanú českou vládou. Cudzinci dlhodobo prichádzali do Českej republiky predovšetkým za prácou. Českú republiku zatiaľ nepostihla vlna príchodu rodinných príslušníkov (manželiek a detí) usadených cudzincov do takej miery, ako to bolo v západoeurópskych štátoch v osemdesiatych a deväťdesiatych rokoch 20. storočia. Ak sa aj napriek pretrvávajúcim dôsledkom finančnej krízy rozhodnú zotrvať, nemožno vylúčiť radikalizáciu domácej verejnej mienky. V európskych krajinách s vysokým počtom prist'ahovalcov je bežne rozšírený mýtus o „kradnutí“ práce cudzincami. Ak vzrastie miera nezamestnanosti, vrátane nezamestnanosti imigrantov, verejnosť môže podľahnúť popudom, ktoré podporujú výzvy na ich vyst'ahovanie. Negatívny vzťah k cudzincom by mohol zosilniť aj vtedy, keď aj na území Českej republiky budú predstavitelia islamistických teroristických hnutí vykonávať aktívnu činnosť.